

Een evidence based antipestprogramma

Pesten is een groepsproces. De aandacht moet dus niet alleen gaan naar de pestkop en het slachtoffer, maar naar de hele groep. De Rijksuniversiteit Groningen brengt relaties tussen leerlingen in beeld.

door Astrid van de Weijenberg

Nederlandse onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen leverden een bijdrage aan het Finse antipestprogramma KiVa. Daarmee zijn ze medewinnaar van de European Crime Prevention Award (ECPA) 2009 die KiVa ontving. Het is van belang dat we in de EU kennis delen over succesvolle programma's, zei de Zweedse minister van Justitie die de prijs in Stockholm uitreikte. Daar is onderzoeker René Veenstra het helemaal mee eens. 'In Nederland is er een wildgroei aan antipestprogramma's. Scholen verzinnen ze zelf, de gemeente heeft een plan of er is een bureau dat zijn programma verkoopt. We hebben geen idee of ze ook werken. Ze zijn doorgaans niet wetenschappelijk geëvalueerd.'

Dat is het Finse programma wel. Veenstra en zijn collega's hebben de Finnen daarbij geholpen. Inmiddels is KiVa dé standaard in Finland. Meer dan de helft van de scholen maakt er gebruik van. Daar moeten wij in Nederland ook naartoe, vindt Veenstra. Een standaardprogramma waarvan we weten dat het werkt.'

Socioloog Veenstra heeft al jaren intensief contact met Finland, dat internationaal stevig aan de weg timmert op het gebied van pesten. Christina Salmivalli, hoogleraar psychologie aan de Universiteit van Turku, was een van de eersten die pesten als een groepsproces ging bekijken en niet uitsluitend aandacht had voor de pestkop en het slachtoffer. Zij onderscheidde zes rollen in het pestproces. Naast pesters en slachtoffers zijn dat assistenten, meelopers, verdedigers en buitenstaanders. Veenstra en zijn collega's voegden daar de netwerkbenadering aan toe. Zij brachten de beste vrienden in kaart, wie wie pest, wie wie verdedigt en wie de pestkoppen aanmoedigt. Deze netwerkbenadering komt voort uit TRAILS, een omvangrijke studie naar de psychische, sociale en lichamelijke ontwikkeling van kindertijd tot in de volwassenheid.

THUIS

'Met de netwerkanalyse krijg je ook vormen van pesten boven tafel die minder zichtbaar zijn', zegt Veenstra. 'Een meisjes komen vaker in beeld. In het verleden werden

alleen de notoire pestkoppen genoemd. En dat zijn vaker jongens.'

Inmiddels zet de universiteit van Groningen de methode in op Groningse scholen. En ze helpt het consultatieteam pesten, een initiatief van de schoolbegeleidingsdienst, de GGD en Bureau Jeugdzorg, die allemaal pesten in hun takenpakket hebben, maar in het verleden erg langs elkaar heen werkten. Veenstra: 'Het consultatieteam gaat op een school met pestproblemen observeren en praten. Maar het is natuurlijk heel moeilijk om op die manier het probleem boven water te krijgen. Vanwege onze expertise op dit terrein heeft het consultatieteam ons gevraagd om in klassen waar gepest wordt, de netwerkvragenlijst af te nemen. Zo krijg je een plaatje van de hele klas. Niet alleen van wie de pestkoppen en wie de slachtoffers zijn, maar ook of het slachtoffer wordt ver-

Te vaak houden scholen problemen voor zich

dedigd. Sommige slachtoffers hebben namelijk niemand die voor hen in de bres springt, andere een hele club. Dit bespreken we met de leerkracht. Soms bevestigt de netwerkanalyse wat die al wist, maar soms is het een totale verrassing. Een vriendinnengroepje blijkt bijvoorbeeld heel scheve onderlinge relaties te hebben. Een van de meisjes moet altijd doen wat de anderen zeggen, anders mag ze geen vriendin meer zijn.'

Met de resultaten gaat het consultatieteam weer aan de slag. De oplossing is maatwerk en hangt erg af van de klas en het probleem. In de ene klas is er één duidelijke pestkop, in een andere klas blijkt een derde van de relaties een pestrelatie te zijn en staan ouders scheldend op het schoolplein. Dat vraagt natuurlijk om verschillende benaderingen. 'Een van de meerwaarden om pesten als groepsproces te zien, is dat je het functioneren van de hele groep aanpakt en niet focust op alleen de pestkop en

het slachtoffer', zegt Veenstra. 'Vaak wordt er van slachtoffers gedacht dat zij er toch wel om hebben gevraagd. Deze houding is funest. Wat we weten uit onderzoek naar pesten, is dat zowel pestkop als slachtoffer een probleem hebben. Bij beiden zit er een verhaal achter. Dat kan al thuis beginnen, waar kinderen misschien niet geleerd wordt hoe met elkaar om te gaan. Waarom zouden ze het op school dan opeens wel kunnen?'

PLEINWACHT

Het mooie van het Finse programma is dat het aandacht aan pesten besteedt op drie momenten in de schoolcarrière, drie keer twintig uur: op zeven, tien en dertien jaar. Met rollenspellen, video-games en aansprekende filmpjes wordt aan kennis, vaardigheden en houding van de leerlingen gewerkt. Het programma wordt schoolbreed gedragen. Leerkrachten overleggen in teams; pleinwachten dragen hesjes zodat ze duidelijk opvallen; er hangen posters op school. 'Uit de evaluatie blijkt dat het pesten over de gehele linie beduidend afnam. Leerlingen gingen met meer plezier naar school en konden zich beter concentreren.'

Veenstra is een groot voorstander van een schoolbrede aanpak. 'Meer met elkaar over pesten praten, is een van de belangrijkste ingrediënten. Nog te vaak houden leerkrachten en scholen problemen voor zich, omdat ze zich ervoor schamen. Maar een kind heeft ook bij een andere juf in de klas gezeten. Had het daar geen problemen? Wat deed die juf dan? Zette ze het kind op een andere plaats? Wist ze hem belangrijk te maken? Praat daarover. Dan weet een leerkracht tijdens de pleinwacht ook: die vier bij elkaar, dat betekent rottigheid. Het moet ook niet zo zijn dat de overblijfskrachten of de gymleraar van niets weten.

Vragen om netwerk in een 'pestklas' in kaart te brengen

Specifieke pestvragen

Door welke klasgenoten wordt jij gepest doordat ze ...

1. jou spullen afpakken of kapot maken?
2. jou ergens niet aan mee laten doen, jou negeren, of over jou roddelen?
3. jou spugen, slaan, schoppen, of knijpen?
4. jou beledigen, uitschelden, of uitlachen?

Rollen

1. Wie begint altijd met jou te pesten? (pester, leider)
2. Wie gaan altijd meedoen als iemand jou begint te pesten? (assistent)
3. Wie zijn er altijd bij als jij gepest wordt? (dat ze toekijken of dat ze gaan lachen) (meeloper)
4. Welke klasgenoten helpen jou als je gepest wordt? (verdediger)

HUMANTOUCHPHOTO

Niet elk pestslachtoffer heeft iemand die hem bijstaat.

Vaak gebeurt pesten namelijk buiten de reguliere lessen.' Een leerkracht en schoolteam moeten blijven proberen op de juiste manier met een kind om te gaan. En voor bijna ieder kind is er een juiste manier. Want waarom lukt de ene leraar wel wat de andere niet lukt?

Dat blijkt ook uit Veenstra's andere TRAILS-onderzoek naar probleemgedrag op jonge leeftijd. Kinderen die op de basisschool al delinquent gedrag vertonen, worden vaak gezien als hopeloze gevallen. Toch blijkt uit het onderzoek dat een kwart daarmee stopt in het voortgezet onderwijs. Daar zijn geen goede verklaringen voor vanuit de achtergronden van deze kinderen. Een nieuwe start op een nieuwe school heeft hen blijkbaar goed gedaan. Opmerkelijk was dat de kinderen die onder behandeling bij jeugdzorg waren niet stopten, maar wel de kinderen die begeleid werden door een remedial teacher vanuit de school. De insteek ligt bij hen anders, positiever misschien, denkt Veenstra. Jeugdzorg focust vooral op probleemgedrag. 'De leerkracht kan het verschil maken. Dat weten we onbewust en dat blijkt ook uit onderzoek. Het is dus van belang om leerlingen zo veel mogelijk binnen de school te houden en niet op te geven.'

«

Meer informatie over het Finse programma: d.r.veenstra@rug.nl, g.e.huitsing@rug.nl.